

льстві, не залишає осторонь і політичний аспект такого вивчення. Однак на відміну від "політичної економії", що завжди була політичною економією певного класу, соціальна економіка робить наголос на вивченні економічного буття ЛЮДИНИ в сучасному суспільстві, з'ясовує основи економічного устрою різних суспільств, спрямована на вивчення законів розвитку і досягнення "соціального компромісу" в сучасних, надзвичайно складних умовах виживання людського роду.

Наука СОЦІОЕКОНОМІКА – засіб подолання "розколіїв" між "двома культурами", "двома півкулями головного мозку", напруги між нормативною та позитивною сторонами науки. Соціоекономіка прагне збудувати міждисциплінарний міст, який об'єднає ринок, політику і суспільство, при розгляді проблеми вибору з'єднань вивчення причин з цінностями та емоціями. Вона прагне з'єднати позитивні (логіко-емпіричні) та нормативні (приписуючі) сторони науки без втрати відмінності між фактичними та ціннісними судженнями.

Сьогодні переважна більшість країн світу являють собою велике розмаїття і різнобарв'я так званих "змішаних економік" з обов'язковими елементами соціалізації. В кожній конкретній країні комбінації всіх складових суспільного устрою (економічних, демографічних, інформаційно-духовних, політичних, екологічних) є не тільки надзвичайно різноманітними, але й певною мірою неповторними. Проте це не означає, що в них нема спільних ознак. Тому можна стверджувати, що різні країни світу являють собою різні комбінації більш розвинених і менш розвинених "соціальних економік". Саме тому вивчення, порівняння та узагальнення складних і неповторних соціально-економічних процесів, які відбуваються в різних країнах світу та окремих його регіонах, заслуговують на найпильнішу увагу дослідників. Це і є предметом дослідження такої спеціальної галузі знань як соціальна економіка.

Перехід до гуманістичної парадигми розвитку соціоекономіки на рубежі тисячоліть означає ще одну якісну зміну в предметному просторі ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ. Бо якщо СОЦІАЛЬНА ПАРАДИГМА спирається на світоглядний принцип соціальності і не може одночасно не враховувати принцип економічного раціоналізму, то новий метапарадигми в цілому відповідає більш загальний та фундаментальний принцип гуманізму. З цією зміною ведучого принципу пов'язані відповідні зміни в предметному просторі ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ. Формально його межі, як і раніше, окреслені проблематикою багатства. Суть проте змінюється, оскільки пріоритети зміщуються з багатства матеріального багатства гуманістичного. Дедалі частіше економічна теорія матиме справу з проблемою проблем – діяльністю, яка створює саму людину.

Література

1. Сигітнік К. Людина і природа третього тисячоліття // *Голос України*, 1999, 5 червня.
2. Циг. за "Основи соціоекології" /ред. Г.О.Бачинського/. – К.: Вища школа. 1995. – С. 34.
3. Кун Т. Структура наукових революцій. – М.: Прогрес, 1977. – С. 229.
4. Etzioni A. The moral dimension: toward a new economics. N.Y., FP, 1988. P. 1.
5. Кун Т. Знач. праця. – С. 29.
6. Тарасевич В. Еволюція економічної теорії та сучасне парадигмальне зрушення // *Економіка України*, 1996, N 2.
7. Єременко В. Сучасна парадигма економічної науки // *Економіка України*, 1994, N 11.
8. Тарасевич В. Знач. праця. – С. 46.
9. Іван Павло II. Енцикліка "Centesimus annus" // Церква і соціальні проблеми. Львів, 1993. – С. 491-492.

8. Г. Бласко. Соціальне ринкове господарство та його застосування. – К.: Світовид, 1992.
9. Etzioni A. Знач. праця. – Р. 4.
10. Єременко В. Про науку і курс "соціальної економіки" // *Економіка України*, 1996, N 5.

В.В. Сніжко, М. Чена – Л.А.

ВІДРОДЖЕННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ ДУХОВНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТУ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

V.V. Snizhko, M. Chera – L.A.

Renaissance of authentic spirituality and national landscape: problem raising

The needs of Ukraine economic revival should not be obstacle to spiritual renaissance: national landscape, as a base of national consciousness, can play important role for this process. At history, the Ukrainians were formed as an ethno in the so-called forest-steppe zone, or more precisely in forests and meadows. The motley grass of meadows or the steppe had practical importance, Ukrainian agricultural consciousness and agricultural wealth were formed there. The forest was always a spiritual temple – it was a sin to cut a tree or to spoil a wood. Modern forest shelter belts or parks are not able to play such a role. Therefore the state forest policy must be build on the base of renaissance of authentic spirituality, one of the most powerful culture symbol of which is a national landscape.

Питання: з чого усе створено на Землі довгі часи не мало вирішення. Арістотель запропонував як загальне поняття про все, що існує у світі, поняття "ліс". Римляни, успадкувавши грецьку філософію, переосмислили деякі поняття: "будівельний ліс", "матеріяс" перетворився на загальновідоме поняття "матерія".

Цей приклад свідчить про те, якого значення в прадавні часи, часи формування етносів, для людства мав ліс. Сьогодні загальновідомо, що рослинний світ створив умови, придатні для існування усього живого на планеті і саме рослинний світ є основним гарантом існування людини. Але невдячне людство затято нищить свого гаранта: ліси вирубуються, в деяких регіонах винищуються великі унікальні фітоценози. Глобальна меліорація та спорудження гігантських гребель з т. зв. штучними морями, видобування корисних копалин та будівництво міст-мегаполісів зі шкідливим повітрям – спрямовано проти Природи.

Організм людини "зникає" до брудного довкілля і у хворобливому психофізіологічному стані відчужується від природного довкілля, втрачаючи природний імунітет. А людина ж пов'язана з рослинами чимось незримо-нематеріальним, а не лише утилітарною залежністю. Зміст і походження цієї духовної залежності не досліджено. Якщо і зверталась увага, то лише емпірично, без глибокого аналізу. Можливостей робити це стає обмаль, бо на світанку своєї генези людина була часткою Космосу, існувала спільно з Природою, вибираючи і генетично закріплюючи все надане їй в спадок. Немов з чиєїсь лихого волі, "прозрівши" згодом, людина почала відсторонюватися від природного довкілля, протиставляючи себе йому, зв'язки розірвалися, тепер їх складно відчувати, не те щоб вивчати. Але вивчати треба. Вивчати на найрізноманітніших рівнях і з найрізноманітніших поглядів.

Унікальною функцією рослин є їхня здатність виділяти леткі фітогенні речовини, які захищають рослини, як з середини, так і зовні, від найрізноманітніших ворогів: комах, бактерій, вірусів тощо. Дія цих речовин суто індивідуальна і спрямована проти груп певних представників "ворогів". Об'єднання рослин у при-

родних умовах з різною дією летких фітогенних речовин спроможні створити суцільний захист проти притаманних конкретному географічному регіону патогенної мікрофлори і фауни, збудників різних хвороб рослин, людини й тварини. Такі природні фітоценози формуються багатьма тисячоліттями і є характерними для певної місцевості.

Наприклад, для України характерними рослинами є сосна звичайна, дуб звичайний, липа серцевидна, береза бородавчаста, клен гостролистий тощо. Ці дерева разом з такими ж традиційними кущами та трав'янистою рослинністю утворюють оригінальну атмосферу. Залежно від типу лісу (шпильковий, листяний, змішаний, рідколісся тощо) й буде притаманний лише йому й склад повітря. Те ж саме стосується й регіонів з домінуванням лукової або степової рослинності. Але слід зауважити, що і лукові, і степові фітоценози завжди мали в своєму складі на Україні суттєвий додаток з деревинної рослинності (1).

Вже О. Гумбольдт засвідчив факт поєднання окремих видів рослин у спільно функціонуючі групи. У своїй ботанічній належності рослини таких груп належать до різних родин та різноманітних життєвих форм. Кожний географічний ландшафт здійснював суттєвий вплив на рослинність протягом мільйонів та сотень тисяч років, сформувавши настільки характерний для певного терену тип рослинності, який і визначає обличчя конкретного ландшафту, його образний пейзаж.

Людина з'явилась на Землі, а відповідно і в різних регіонах, значно пізніше ніж були сформовані природні ботанічно-географічні рослинні провінції та інші регіональні фітоценози. Тому людина, формуючись в конкретному регіоні, адаптувалась до усього того комплексу умов, які їй запропонувало природне довкілля. А це не лише зовнішній вигляд регіону та його клімат, це ще й відсутність хвороб, це і особливості харчування, лікування тощо. Таким чином, адаптуючись до існуючого природного довкілля, людська істота формувалась із зовні та з середини, а вже фізіолого-біохімічні процеси в організмі впливали на мозкову діяльність, яка заклала підсвідоме.

Наприклад, тубілець Заполяр'я може відрізнити до 30 відтінків кольору та фактури снігового насту, а тубілець Багамських островів – ні одного, проте його уява про довкілля містить таку ж кількість відтінків зеленої барви. Усе людське розмаїття є відображенням адаптаційних процесів в конкретних умовах довкілля. Підсвідоме разом з умовами та можливостями визначають господарську діяльність людності певного регіону. До цього моменту людство взагалі чи в конкретному регіоні не перетворювало довкілля, людина лише пристосовувалась до нього. Відтворююче господарство виявилось творчою дією людини мислячої і воно усе активніше почало впливати на природне довкілля, а природне довкілля впливало безпосередньо і опосередковано на генезу людності певного регіону, сприяючи виокремленню певних світоглядних засад, богорозуміння – етнопсихології.

Виникнувши і сформувавшись в лісолоковому регіоні помірної кліматичної зони давньоукраїнська людність з землеробсько-скотарським господарським устроєм і відповідною активною творчою настановою почала на півночі перетворювати праліси в лісолокове рідколісся, а на півдні – зі скотарсько-землеробським господарським устроєм безоглядно вторглася в ковилеві та полинові степи, перетворюючи їх на свої угіддя. Ця діяльність дала результат – великий надлишковий натуральний продукт з подальшим великомасштабним демографічним вибухом.

Врепні репнт не усе спричинило зміну клімату та відповідні природні катаклізми – довготривалі посухи. І людність на праУкраїні деградувала. Дуже багато людей в кількісному виразі вимерло, а зміни в якісному – годі й казати. З цього часу людність, яка відроджувалась на теренах України і та людність, яка мігрувала в західні та південно-західні регіони Європи, вже мала в своїй підсвідомості велику екологічну острогоу, яка була закріплена в різних за формою культових, магічних тощо обрядах, а також носіями її були праведні гаї, священні ліси, гайбожі, боже-лісся тощо. Наприклад, про давній народ кельтів, який вийшов з терену України ще римський імператор Цезар свідчив, що священний Геркинський ліс в Західній Європі в шир мав 9 днів гарного ходу, а вздовж він тягнувся через території багатьох народів і людина яка була в дорозі 60 днів не могла сказати, що дісталася його краю (3) – величезний природний резерват. Друїди, релігійно-політична каста кельтів та близьких до них народів, усі свої релігійні дієства виконували виключно в дубових гаях, а їхня легендарна Карнутська асамблея, ще й правила юридичний та політичний зміст у давніх гальських племен (4).

Давньослов'янські храми за дохристиянських часів, особливо на українських теренах, також були у більшості своїй праведними лісами та священними гаями. Для цієї мети волхви обирали не лише, як друїди, діброви – дубові гаї, а і сонові тощо. Про цей бік давньоукраїнського духовного та екологічного життя збереглося дуже мало історичних свідчень, значно менше ніж про діяльність друїдів. Але порівняльний аналіз та етнопсихічні аналогії дозволяють розглядати одухотворення рослин кельтами, їхню систему богорозуміння, світоглядні засади та безсмертя душі тощо як відповідні, в головному, давньоукраїнським. Сьогодні вже є загальновідомим фактом перебування кельтів на українських теренах і вже з них, мігруючи в різних напрямках, вони понесли ті головні духовні засади, які мали зародження на теренах материзни. Носіями цієї спадщини та духовними наставниками майбутніх поколінь (згодом виявилось не лише свого народу), були друїди, а у слов'янстві – волхви. Якщо в Західній Європі та на Британських островах (головно в Ірландії) друїдична інституція духовності зберігалась дуже довго, то на теренах її зародження, тобто на прадавній Україні, з введенням християнства, особливо на початкових його етапах, разом з іншими символами язичництва, праведні гаї та священні дерева знищувались.

В давньому Києві великі терени обіймав праведний ліс поміж Лісою горою, річкою Либіддю та урочищем Корчі, на його територію крім волхвів аби хто заходити не міг, заборонено було порпатись на землі, пошкоджувати дерева, обдирати кору, ламати гілки, а не те щоб рубати. Порушники цього карались і це поширювалось і на їхню сім'ю. На Київщині ще довгі часи священною і недоторканою рослиною була бузина червона, народна назва її калинка, а згодом вишавання її перейшло на калину звичайну, яка з часів Козаччини і по наш час набула великого поширення в народній традиції. Київський праведний ліс простягався навіть і на так звані дніпрові схили біля Києва. Але вже у другому тисячолітті його перетворили на Звіринець, сучасною мовою княже мисливське господарство, полювали дичину, а крім того збирали ягоди, гриби тощо.

Зараз дуже складно говорити про той справжній духовний, соціо-культурний вплив та значення, які несли на собі ті волхвинсько-друїдичні ліси, гаї, діброви чи окремішні рослини, але те що вони сприяли бережливому, одухотвореному

ставленню до усієї Природи, то безсумнівно. І глибинно-духовне усвідомлення найгуманістичнішої Ісусової тези "не поруш" (не вбий) закладалося саме в цих природних рослинних угрупованнях. І, наприклад, сьогодні таке ставлення може вважатися показником загальної культури людини, рівнем її екологічної освіченості.

Тому сучасна людина, а українці, поза усяким сумнівом, як нація генетичних землеробів, повинна постійно спілкуватися з представниками рослинного світу, необхідне відновлення правічного зв'язку Людини і Рослини, звичайно на новому психо-емоційному рівні. Бо якщо згодом початковий тиск християнства на рослинні символи вщух, то ганебне ставлення до Природи з боку зайд, через колоніальний стан України продовжувався сторіччя. Винищувались найкращі ліси, без огляду на майбутнє, а чим є винищення рослинної еліти? Це можливо порівняти лише з суцільним, цілеспрямованим винищенням національної інтелігенції – геноцид націй та деградація суспільства. Відповідно – деградація рослинних суспільств, фітоценозів України, національного ландшафту.

Відомо, що друїди вишановували дуб за його визначні езотеричні якості. Сьогодні виявлено, що в ґрунті під кремезними деревами, не лише під дубами, існує суттєва напруга електричного струму, чим грубіше дерево, тим сильніша напруга. Якщо врахувати, що великі, гарно розвинені і гарно функціонуючі дерева ще активно виділяють велику кількість летких органічних рослинних речовин, які під дією сонячного світла розкладаючись вивільняють велику кількість енергії, то частково стане зрозумілим, чому наші давні і не дуже давні прашури так шанобливо ставились до могутніх дерев (1). Приймаючи важливе рішення, треба було походити, поміркувати в діброві. Піфагор організовував свої академії у міртових галях. Прикладів цілющого та активізуючого впливу на мозкову діяльність людини рослин можливо навести багато.

Існування різноманітних життєвих форм на Планеті – результат пристосування живих істот до певних умов довкілля. Расова різноманітність людства склалася виключно завдячуючи величезній потенційній адаптогенній силі *Homo sapiens*, виникнення ж і формування національних угруповань – це значно складніший поступ пріоритетів соціо-природного походження та духовного поєднання.

Мова, мислення, господарська діяльність людської спільноти на певних теренах, обумовлених оригінальним ландшафтом зі специфічними природо-кліматичними особливостями формують сталі психологічні ознаки, об'єднані в духовний комплекс – національна свідомість. Національна свідомість формується сторіччями і навіть тисячоліттями у безпосередньому зв'язку з довкіллям. Етнос, який історично склався в межах певної території, набув протягом своєї генези на цих теренах певної етнопсихічної сталості, ніколи повністю не асимілює, навіть за умов неповноцінного соціально-політичного життя.

Як правило, чужоетнічні зайд агресивно впливають на національний природний ландшафт, прагнучи змінити його, щоби задовольнити свої утилітарні потреби. Це становлення або сільськогосподарського, або техногенного ладу. Ці дії не узгоджуються з усвідомленням ролі свого ландшафту місцевим етносом і тому відбувається фізичне і еколого-економічне відторгнення автохтонів.

Така доля українського ландшафту в цьому тисячолітті найбільш очевидно є після поразки гетьмана Івана Мазепи в 1709 р. Агресивний тиск Московії спричинив зміну соціально-політичних відносин і господарського устрою. Земля

належала переможцям, а працювали на ній раби-кріпаки. Рабське мислення – мислення бездумного виконання, а не творця, було втілено в самоусвідомлення місцевого українського етносу у вигляді психологічної настанови, що українці – нація "годувальників Росії" та постачальників чи цукру, чи сала, чи соняшнику, чи борошна тощо в Європу. Не нація вільних творців землеробів, а нація кріпаків-селян...

Агресор, який ладен лише загартувати й брати, нічого не лишаючи майбутньому, буде нищити усе національне, а особливо ландшафт, бо це історична пам'ять та психологічне підґрунтя – етнічна підсвідомість. Коли нищиться Природа, а ставлення до неї визначається лише тезою "не ждять мілості...", змінюється й світосприйняття, деформується національна психо-історична пам'ять. Психологічна жорстокість техногенного ландшафту робить людину нервовою, емоційно травмованою, існуючою в напівстресовому стані: фаталізм приреченості, емоційний неспокій, духовно-психічна тупість. Молодь вихована на такому "краєвиді" і серед такого "пейзажу" ніколи не зможе відчувати національної гідності, бо у неї відсутня психічна ідентичність зі своїм народом, зі своєю державою, зі своїми теренами (2).

Сьогодні в економічно збалансованих державах екологічні питання та збереження природного ландшафту набувають державної ваги. В Україні в останні десятиліття також розпочалося відновлення лісів тощо, але інколи це виконується швидкозростаючими рослинами з інших регіонів Світу, не завжди, навіть, адаптованими до українського довкілля. Аборигенній трав'янистій рослинності не приділяється належної уваги, а вона має велику кількість цілющих та медоносних видів, крім того, це невід'ємна складова національного ландшафту.

Економічне та промислове відродження Української держави не повинно відвертати увагу від духовного відродження, в якому національний ландшафт як носій національної свідомості, повинен відігравати важливу роль. Але таку роль копітком захисних лісосмуг або парків відтворити не можливо. Тому державна лісова політика в контексті збереження природного довкілля повинна твердо спиратися на відродження автентичної духовності національного ландшафту.

Література

1. Валерій Сніжко. Рослини в нашому житті. // Допікільне виховання, 1995, № 5-6, № 7.
2. Валерій Сніжко. Національна свідомість і ландшафт. // Українські проблеми, 1995, № 1.
3. Тайны друидов (авт.-сост. Н.Н. Бельский). – Минск.: Литература, 1998.
4. Джеймс Джордж Фрэнсер. Золотая веть. – М.: Изд-во полит. лит-ры, 1984.

УДК 630*945.31

Л.Б. Білоус, П.М. Гаврилович – ЛНУ ім. І. Франка;

Я.О. Чоник – Міжнародний інститут-асоціація регіональних екологічних проблем

РОЛЬ ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТІВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

L. Bilous, N. Gavrylovich, Y. Chopyk

Role of the Geographical sciences in the education of forestculture specialists.

Influence of complex Geographical Disciplines such as "Basics of (highland) mountain landscape science", "Landscape ecology", "Landscape monitoring", "Practical landscape